

De levenskunstenaar is iemand die zich overal rekenschap van geeft. En een dergelijk zelfbewustzijn is precies waar deze tijd om vraagt.

Joep Dohmen: Tegen de onverschilligheid. Pleidooi voor de moderne levenskunst. Ambo, 315 blz. € 19,95

De grootste vijand van de levenskunst is de levenskunst. Keer op keer in *Tegen de onverschilligheid* waarschuwt Joep Dohmen, die eerder de goedverkochte bloemlezing filosofische teksten *Over Levenskunst* (2002) samenstelde, dat de door hem voorgestelde levenskunst wezenlijk anders is dan het populaire 'aan jezelf werken' dat in de massacultuur voor het streven naar een goed leven doorgaat. Dat laatste fenomeen is slechts een dekmantel voor zelfgenoegzaam egocentrisme. Ook houdt Dohmens levenskunst zich verre van 'de glossy lifestyle, die niets meer is dan een doorzichtige verleidingspoging van de markt. Levenskunst moet al evenmin verward worden met etiquette en omgangsvormen. [...] Levenskunst is ook niet hetzelfde als de kunst van het genieten. [...] Tenslotte is levenskunst geen psychologische truc, een kunstje dat men via een goeroe, een cursus of handboek onder de knie moet zien te krijgen opdat alles van het bekende leien dakje loopt."

Tegen de onverschilligheid wil dan ook geen doe-het-zelf gids zijn, voor dat soort boekjes trekt Dohmen veelvuldig zijn neus op. Zijn boek is eerder een verzameling essays, waarin hij aftast waaruit vol-

Wie zou er geen Montaigne willen zijn

Een praktische denker onderzoekt de ideale levenshouding – en vindt die bij een 16de-eeuwse filosoof

gens hem een 'nieuwe cultuur van het zelf' zou kunnen bestaan. Die is hard nodig, dat spreekt voor hem vanzelf. Dat de autonomie van het individu niet automatisch tot het hoogste geluk heeft geleid, is inmiddels in brede lagen van de samenleving doorgedrongen. De moderne mens is alleen in naam vrij; in werkelijkheid is hij in toenemende mate afhankelijk van krachten die hij niet beheerst. Zijn vrijheid heeft hem tegen de verwachting in passief en afhankelijk gemaakt, speelbal van ondoordachte aanvechtingen en verlangens zonder duidelijk rangorde. Tegelijk verzet Dohmen zich tegen de nieuwe conservatieve gemeenschapsdenkers, die een gezamenlijke moraal willen afdwingen, 'desnoods met repressie'. Dat kan anders, dat kan beter. Levenskunst volgens Dohmen kan de moderne mens weer zelfstandig maken, door middel van een 'ethiek van zelfzorg.'

Een voor een gaat Dohmen de filosofen langs die zich hebben beziggehouden met filosofie als praktische 'zorg voor het zelf' – de oude bekende Socrates, Aristoteles, Epicurus en Seneca, Montaigne en Nietzsche, en de populaire filosofen die in navolging van Foucault een levenskunst voor onze tijd hebben geprobeerd vorm te geven, zoals Hadot en Schmid.

Waar Dohmen naartoe wil, heeft de lezer snel door: levenskunst is onafhankelijk en betrokken tegelijk. De moderne levenskunstenaar neemt een onafhankelijke houding aan tegenover zijn omgeving

Montaigne (1533-1592) en het kasteel waar hij een groot deel van zijn leven doorbracht
Uit 'The Atlas of Literature', Greenwich Editions

Alle streven naar geluk wordt begrensd door de eindigheid van het leven zelf

en zijn eigen aanvechtingen, brengt een hiërarchie van waarden aan die voor hem zelf belangrijk zijn en streeft ernaar naar die waarden te leven. Tegelijk is hij zich bewust van zijn eigen onvolkomenheden,

en die van het leven zelf. Het is onmogelijk jezelf helemaal in hand te hebben, en ook niet wenselijk. En alle streven naar geluk wordt begrensd door de eindigheid van het leven zelf.

Levenskunst is dus een benijdenswaardige vorm van zelfbewustzijn. De levenskunstenaar is iemand die zich overal rekenschap van geeft. Dat deze tijd om een dergelijk zelfbewustzijn vraagt is volgens Dohmen evident. 'Enerzijds gaat het om een beweging in de filosofie. Anderzijds is het een reactie op maatschappelijke ontwikkelingen waarin een persoonlijke levensstijl ontbreekt.'

Beide elementen, filosofie en cultuurkritiek, vechten in *Tegen de onverschilligheid* om voorrang. Dat botst. Het boek heeft een zwakkende toon: nu eens prikkelende algemeenheden over 'het huidige mediatijdperk', dan weer nogal schoolse exegetische, met nogal eens al te compacte zinnen, waarin jarenlange ervaring met universitair onderwijs doorklinkt: 'Zelfsturing is heel belangrijk, op basis van zelfzorg in continue vrijheidspraktijken en dan altijd slechts als relatieve en relationele autonomie.'

Niet dat deze zin nergens op slaat: om die relatieve en relationele autonomie gaat het Dohmen in dit boek. Levenskunst is geen egotrip, geen handigheidje om je persoonlijke geluk te maximaliseren. Het is een subliem soort afgewogenheid van een bewustzijn dat zich voortdurend rekenschap geeft van zijn relaties met andere mensen. Zelfzorg is allesbehalve zelfzuchtig, maar hoeft zich voor afhankelijkheid. De beoefenaar van de levenskunst formuleert zorgvuldig waar het om gaat in het leven, maar stelt zichzelf geen

onmogelijke eisen of onhaalbare idealen.

Geen wonder dat Montaigne in *Tegen de onverschilligheid* voorkomt als de nagenoeg ideale levenskunstenaar. Die leefde in de 16de eeuw – en staat ook al eeuwen als de ideale mens bekend. Wie wil er niet zoals Montaigne zijn? Het gaat er Dohmen dan ook niet om nieuwe inzichten te ontwikkelen, zijn boek is duidelijk bedoeld om te laten zien dat de levenshouding van Montaigne – en alle andere levenskunstige filosofen waar hij over schrijft – in deze tijd nieuwe zeggingskracht kunnen hebben, als antwoord op enerzijds de gulzige wezenloosheid van de massacultuur en anderzijds het bevoogdende moralisme van de nieuwe conservatieven.

Zoals Dohmen in zijn voorwoord al aangeeft, hoeft hij zich voor recepten en regels, hij onderzoekt slechts waaruit die levenshouding zou kunnen bestaan. Voor sommige lezers zal dat te vaag zijn, of juist te zeer voor de hand liggend. Ikzelf heb *Tegen de onverschilligheid* gelezen als een oproep tot een zelfbewuste autonomie van het individu in een tijd waarin die autonomie van alle kanten betwist of ontkend wordt. Het is mogelijk om een onafhankelijke positie in te nemen tegenover de tijdgeest, scepsis en zelfkritiek zijn géén tekenen van zwakte. Dat Dohmens betoog hier en daar omslachtig is, en dat hij zich nogal eens herhaalt, doet af aan de kracht van die oproep, maar niet aan de noodzaak.

BAS HEIJNE